

JEAN-JACQUES ROUSSEAU  
TOPLUMSAL SÖZLEŞME  
YA DA POLİTİK HAKKIN İLKELERİ



Jean-Jacques Rousseau  
*Toplumsal Sözleşme*  
*ya da*  
*Politik Hakkın İlkeleri*

ÖZGÜN KOŞUT METİN İLE

*Çeviren*  
Aziz Yardımlı

İDEA • İSTANBUL

İdea Yayınevi  
Şarap İskelesi Sk. 2/10 34425 Karaköy, Beyoğlu — İstanbul  
www.ideayayinevi.com

Bu çeviri için © AZİZ YARDIMLI 2021

Türkçe-Fransızca ikinci baskı 2021

*Tüm hakları saklıdır. Bu yayımın hiçbir bölümü*

*İdea Yayınevinin ön izni olmaksızın*

*yeniden üretilemez.*

Jean-Jacques Rousseau

*Toplumsal Sözleşme ya da Politik Hakkın İlkeleri*

*Du contrat social ou Principes du droit politique (1762)*

Baskı: Umut Matbaacılık

Fatih Cad. Yüksek Sok. No 11, Merter — İstanbul

*Printed in Türkiye*

ISBN 978-975-397-201-7

## İÇİNDEKİLER

### DU CONTRAT SOCIAL

#### AVERTISSEMENT

#### LIVRE I

- CHAPITRE I. Sijet de ce premier livre  
CHAPITRE II. Des premières sociétés  
CHAPITRE III. Du droit du plus fort  
CHAPITRE IV. De l'esclavage  
CHAPITRE V. Qu'il faut toujours remonter à une première convention  
CHAPITRE VI. Du pacte social  
CHAPITRE VII. Du souverain  
CHAPITRE VIII. De l'état civil  
CHAPITRE IX. Du domaine réel

#### LIVRE II

- CHAPITRE I. Que la souveraineté est inaliénable  
CHAPITRE II. Que la souveraineté est indivisible  
CHAPITRE III. Si la volonté générale peut errer  
CHAPITRE IV. Des bornes du pouvoir souverain  
CHAPITRE V. Du droit de vie et de mort  
CHAPITRE VI. De la loi  
CHAP. VII. Du législateur  
CHAP. VIII. Du peuple  
CHAPITRE IX. Suite  
CHAPITRE X. Suite  
CHAPITRE XI. Des divers systèmes de législation  
CHAPITRE XII. Division des lois

#### LIVRE III

- CHAPITRE I. Du gouvernement en général  
CHAPITRE II. Du principe qui constitue les diverses formes de gouvernement  
CHAPITRE III. Division des gouvernements  
CHAPITRE IV. De la démocratie

### TOPLUMSAL SÖZLEŞME

#### DUYURU 8

#### KİTAP I

- BÖLÜM I. Birinci Kitabın Konusu 9  
BÖLÜM II. İlk Toplumlar 10  
BÖLÜM III. En Güçlünün Hakkı 12  
BÖLÜM IV. Kölelik 13  
BÖLÜM V. Her Zaman Bir İlk Uyuşma Geri Dönmeliyiz 17  
BÖLÜM VI. Toplumsal Bağıt 18  
BÖLÜM VII. Egemen 21  
BÖLÜM VIII. Yurttaşlık Durumu 22  
BÖLÜM IX. Gerçek Mülk 23

#### KİTAP II

- BÖLÜM I. Egemenliğin Devredilemezliği 27  
BÖLÜM II. Egemenliğin Bölünmezliği 28  
BÖLÜM III. Genel İstenç Yanılır mı? 30  
BÖLÜM IV. Egemen Gücün Sınırları 31  
BÖLÜM V. Ölüm Kalım Hakkı 35  
BÖLÜM VI. Yasa 37  
BÖLÜM VII. Yasamacı 40  
BÖLÜM VIII. Halk 44  
BÖLÜM IX. Halk (2) 46  
BÖLÜM X. Halk (3) 48  
BÖLÜM XI. Çeşitli Yasama Dizgeleri 51  
BÖLÜM XII. Yasaların Sınıflandırılması 53

#### KİTAP III

- BÖLÜM I. Genel Olarak Hükümet 55  
BÖLÜM II. Çeşitli Hükümet Biçimlerinde Oluşturucu İlke 60  
BÖLÜM III. Hükümetlerin Sınıflandırılması 63  
BÖLÜM IV. Demokrasi 64

- BÖLÜM V. Aristokrasi **66**  
 BÖLÜM VI. Monarşi **68**  
 BÖLÜM VII. Karma Hükümetler **73**  
 BÖLÜM VIII. Her Ülkeye Biçimi  
 Her Ülkeye Uymaz **74**  
 BÖLÜM IX. İyi Bir Hükümetin  
 Göstergeleri **79**  
 BÖLÜM X. Hükümetin Kötüye  
 Kullanılması ve Bozulma  
 Eğilimi **81**  
 BÖLÜM XI. Politik Bütünün Ölümü **84**  
 BÖLÜM XII. Egemen Yetke Kendini Nasıl  
 Sürdürür? **85**  
 BÖLÜM XIII. Bölüm Sürüyor (2) **86**  
 BÖLÜM XIV. Bölüm Sürüyor (3) **88**  
 BÖLÜM XV. Vekiller ya da Temsilciler **88**  
 BÖLÜM XVI. Hükümet Kurumu Bir  
 Sözleşme Değildir **93**  
 BÖL. XVII. Hükümet Kurulması **93**  
 BÖL. XVIII. Hükümetin Gasp Edilmesini  
 Önlemenin Yolu **94**

#### KİTAP IV

- BÖLÜM I. Genel İstencin  
 Yokedilemezliği **97**  
 BÖLÜM II. Oylama **99**  
 BÖLÜM III. Seçimler **102**  
 BÖLÜM IV. Roma Comitiaları **104**  
 BÖLÜM V. Tribünlük **114**  
 BÖLÜM VI. Diktatörlük **116**  
 BÖLÜM VII. Sensorluk **118**  
 BÖLÜM VIII. Yurttaşlık Dini **120**  
 BÖLÜM IX. Vargı **131**

Notlar **133**

Türkçe-Fransızca Sözlük **135**

Açıklamalar **136**

Dizin **138**

- CHAPITRE V. De l'aristocratie  
 CHAPITRE VI. De la monarchie  
 CHAP. VII. Des gouvernements  
 mixtes  
 CHAP. VIII. Que toute forme de  
 gouvernement n'est pas  
 propre à tout  
 CHAPITRE IX. Des signes d'un bon  
 gouvernement  
 CHAPITRE X. De l'abus du  
 gouvernement et de sa  
 pente à dégénérer  
 CHAPITRE XI. De la mort du corps  
 politique  
 CHAP. XII. Comment se maintient  
 l'autorité souveraine  
 CHAP. XIII. Suite  
 CHAP. XIV. Suite  
 CHAP. XV. Des députés ou  
 représentants  
 CHAP. XVI. Que l'institution du  
 gouvernement n'est point  
 un contrat  
 CHAP. XVII. De l'institution du  
 gouvernement  
 CHAP. XVIII. Moyen de prévenir les  
 usurpations du  
 gouvernement

#### LIVRE IV

- CHAPITRE I. Que la volonté générale  
 est indestructible  
 CHAPITRE II. Des suffrages  
 CHAPITRE III. Des élections  
 CHAPITRE IV. Des comices romains  
 CHAPITRE V. Du tribunal  
 CHAPITRE VI. De la dictature  
 CHAP. VII. De la censure  
 CHAP. VIII. De la religion civile  
 CHAPITRE IX. Conclusion

DU CONTRAT SOCIAL  
OU PRINCIPES  
DU DROIT POLITIQUE  
(1762, AMSTERDAM)

TOPLUMSAL SÖZLEŞME  
YA DA POLİTİK HAKKIN İLKELERİ

*Foederis aequas  
Dicamus leges.\**  
(Virgil, Aeneid XI)

\*[Eşit yasalar verelim onlara.]

## DUYURU

Bu küçük inceleme bir zamanlar gücümü tartmadan başladığım ve çoktandır terk ettiğim daha geniş bir yapının bölümüdür. Yazdıklarımın çıkarılabilecek çeşitli parçalar arasında bu en dikkate değer olanı ve bana kamuya sunulmaya en az uygunsuz görünenidir. Gerisi bundan böyle bulunmuyor.<sup>A\*</sup>

## AVERTISSEMENT

Ce petit traité est extrait d'un ouvrage plus étendu, entrepris autrefois sans avoir consulté mes forces, et abandonné depuis longtemps. Des divers morceaux qu'on pouvait tirer de ce qui était fait celui-ci est le plus considérable, et m'a paru le moins indigne d'être offert au public. Le reste n'est déjà plus.

\*[Notlar için bkz. s. 333.]



## LIVRE PREMIER

Je veux chercher si dans l'ordre civil il peut y avoir quelque règle d'administration légitime et sûre, en prenant les hommes tels qu'ils sont, et les lois telles qu'elles peuvent être. Je tâcherai d'allier toujours dans cette recherche ce que le droit permet avec ce que l'intérêt prescrit, afin que la justice et l'utilité ne se trouvent point divisées.

J'entre en matière sans prouver l'importance de mon sujet. On me demandera si je suis prince ou législateur pour écrire sur la Politique? Je réponds que non, et que c'est pour cela que j'écris sur la Politique. Si j'étais prince ou législateur, je ne perdrais pas mon temps à dire ce qu'il faut faire; je le ferais, ou je me tairais.

Né citoyen d'un Etat libre, et membre du souverain, quelque faible influence que puisse avoir ma voix dans les affaires publiques, le droit d'y voter suffit pour m'imposer le devoir de m'en instruire. Heureux, toutes les fois que je médite sur les gouvernements, de trouver toujours dans mes recherches de nouvelles raisons d'aimer celui de mon pays!

CHAPITRE PREMIER  
SUJET DE CE PREMIER  
LIVRE

L'homme est né libre, et partout il est dans les fers. Tel se croit le maître des autres, qui ne laisse pas d'être plus esclave qu'eux. Comment ce changement s'est-il fait? Je l'ignore. Qu'est-ce qui peut le rendre légitime? Je crois pouvoir résoudre cette question.

Si je ne considérais que la force, et l'effet qui en dérive, je dirais: Tant qu'un peuple est

## KİTAP I

Araştırmak istediğim şey, insanlar oldukları gibi ve yasalar olabilecekleri gibi alındığında, yurttaşlık düzeninde herhangi bir meşru ve güvenilir yönetim kuralının olup olamayacağıdır. Bu araştırmada her zaman hakkın izin verdiğini çıkarın buyurduğu ile birleştirmeye çalışacağım, öyle ki türe ve yararlık hiçbir zaman ayrı düşmesin.

Soruna konumun önemini tanıtlamadan giriyorum. Politika üzerinde yazacak bir prens ya da yasamacı olup olmadığım sorulacaktır. Yanıtım ikisi de olmadığım ve bu nedenle Politika üzerine yazdığımdır. Eğer prens ya da yasamacı olsaydım, yapılması gerekeni söylemekle zamanımı yitirmezdim; onu yapar ya da susardım.

Özgür bir Devletin yurttaşı ve Egemenin bir üyesi olarak doğduğum için,<sup>A</sup> sesimin kamu sorunları üzerindeki etkisi ne denli zayıf olursa olsun, onlar üzerine oy verme hakkı onları incelemeyi benim için ödev kılmaya yeterlidir. Ne mutlu bana, çünkü ne zaman hükümetler üzerine düşünecek olsam, her zaman araştırmalarımın bana ülkemin<sup>B</sup> hükümetini sevmek için yeni nedenler sunduğunu bulurum.

BÖLÜM I  
BİRİNCİ KİTABIN KONUSU

İnsan özgür doğar, ve her yerde zincirlere vuruludur. Kendisinin başkalarının efendisi olduğuna inanır, ve gene de onlardan daha köle kalır. Bu değişim nasıl oldu? Bilmiyorum. Onu ne meşru kılabilir? Sanırım bu soruyu yanıtlayabilirim.

Eğer yalnızca zoru ve ondan türetilen etkiyi dikkate alsaydım şunu derdim: Bir halk boyun eğmeye zorlanırsa ve boyun eğerse iyi yapar;

boyunduruğu üzerinden hemen atabilecekte ve atarsa, daha iyi yapar; çünkü özgürlüğünü onu kendisinden çalmış olan hakka eşit hak ile yeniden kazanmakla ya onu geri almada haklıdır, ya da ondan haksız olarak yoksun bırakılmıştır. Oysa toplumsal düzen tüm başka hakların temeli olan kutsal bir haktır. Ama bu hak doğadan gelmez; öyleyse uylaşımlar üzerine temellenir. Sorun bu uylaşımların neler olduğunu bilmektir. Buna gelmeden önce, şimdi ileri sürdüğlerimi tanıtlamam gerekir.

## BÖLÜM II İLK TOPLUMLAR

Tüm toplumların en eskisi ve biricik doğal toplum aile toplumdur. Gene de çocuklar babaya ancak sakınımları için ona gereksinim duydukları sürece bağlı kalırlar. Bu gereksinim sona erer ermez doğal bağ çözülür. Babaya boyun eğme yükümlülüğünden kurtulan çocuklar ve çocuklarına bakma yükümlülüğünden kurtulan baba eşit ölçüde bağımsızlığa geri döner. Eğer bir arada kalmayı sürdürürlerse, bunu artık doğal olarak değil ama gönüllü olarak yaparlar, ve ailenin kendisi o zaman yalnızca uylaşım yoluyla sürer.

Bu ortak özgürlük insan doğasının bir sonucudur. İnsanın ilk yasası kendi sakınımlarını gözetmek, ve ilk kaygıları kendine karşı duyması gereken kaygılardır; ve us yaşına ulaşır ulaşmaz, kendi sakınımlarına uygun araçların biricik yargıcı ve böylece kendi kendisinin efendisi olur.

Bu nedenle aileye politik toplumların ilk modeli denebilir; şef babanın imgesi, halk çocukların imgesidir, ve tümü de eşit ve özgür doğmuş olmakla özgürlüklerinden ancak kendi yararları uğruna vazgeçerler. Bütün ayırım şunda yatar: Ailede babanın çocukları için sevgisi onlar için kaygısının karşılığını öderken, Devlette ise buyurma hazzı şefin halkı için duymadığı sevginin yerini alır.

Grotius<sup>A</sup> tüm insan erkinin yalnızca yönetilenlerin yararı için kurulduğunu yadsır ve köleliği bir örnek olarak gösterir. Hiç değişmeyen uslamlama yordamı her zaman hakkı

contraint d'obéir et qu'il obéit, il fait bien; sitôt qu'il peut secouer le joug et qu'il le secoue, il fait encore mieux; car, recouvrant sa liberté par le même droit qui la lui a ravie, ou il est fondé à la reprendre, ou l'on ne l'était point à la lui ôter. Mais l'ordre social est un droit sacré, qui sert de base à tous les autres. Cependant ce droit ne vient point de la nature; il est donc fondé sur des conventions. Il s'agit de savoir quelles sont ces conventions. Avant d'en venir là je dois établir ce que je viens d'avancer.

## CHAPITRE II DES PREMIERES SOCIETES

La plus ancienne de toutes les sociétés et la seule naturelle est celle de la famille. Encore les enfants ne restent-ils liés au père qu'aussi longtemps qu'ils ont besoin de lui pour se conserver. Sitôt que ce besoin cesse, le lien naturel se dissout. Les enfants, exempts de l'obéissance qu'ils devaient au père, le père exempt des soins qu'il devait aux enfants, rentrent tous également dans l'indépendance. S'ils continuent de rester unis ce n'est plus naturellement, c'est volontairement, et la famille elle-même ne se maintient que par convention.

Cette liberté commune est une conséquence de la nature de l'homme. Sa première loi est de veiller à sa propre conservation, ses premiers soins sont ceux qu'il se doit à lui-même, et, sitôt qu'il est en âge de raison, lui seul étant juge des moyens propres à se conserver devient par là son propre maître.

La famille est donc si l'on veut le premier modèle des sociétés politiques; le chef est l'image du père, le peuple est l'image des enfants, et tous étant nés égaux et libres n'aliènent leur liberté que pour leur utilité. Toute la différence est que dans la famille l'amour du père pour ses enfants le paye des soins qu'il leur rend, et que dans l'Etat le plaisir de commander supplée à cet amour que le chef n'a pas pour ses peuples.

Grotius nie que tout pouvoir humain soit établi en faveur de ceux qui sont gouvernés: Il cite l'esclavage en exemple. Sa plus constante manière de raisonner est d'établir toujours

le droit par le fait.<sup>1</sup> On pourrait employer une méthode plus conséquente, mais non pas plus favorable aux tyrans.

Il est donc douteux, selon Grotius, si le genre humain appartient à une certaine d'hommes, ou si cette centaine d'hommes appartient au genre humain, et il paraît dans tout son livre pencher pour le premier avis: c'est aussi le sentiment de Hobbes. Ainsi voilà l'espèce humaine divisée en troupeaux de bétail, dont chacun a son chef, qui le garde pour le dévorer.

Comme un pâtre est d'une nature supérieure à celle de son troupeau, les pasteurs d'hommes, qui sont leurs chefs, sont aussi d'une nature supérieure à celle de leurs peuples. Ainsi raisonnait, au rapport de Philon, l'empereur Caligula; concluant assez bien de cette analogie que les rois étaient des dieux, ou que les peuples étaient des bêtes.

Le raisonnement de ce Caligula revient à celui d'Hobbes et de Grotius. Aristote avant eux tous avait dit aussi que les hommes ne sont point naturellement égaux, mais que les uns naissent pour l'esclavage et les autres pour la domination.

Aristote avait raison, mais il prenait l'effet pour la cause. Tout homme né dans l'esclavage naît pour l'esclavage, rien n'est plus certain. Les esclaves perdent tout dans leurs fers, jusqu'au désir d'en sortir; ils aiment leur servitude comme les compagnons d'Ulysse aimaient leur abrutissement.<sup>2</sup> S'il y a donc des esclaves par nature, c'est parce qu'il y a eu des esclaves contre nature. La force a fait les premiers esclaves, leur lâcheté les a perpétués.

Je n'ai rien dit du roi Adam, ni de l'empereur Noé père de trois grands monarques qui se partagent l'univers, comme firent les enfants de Saturne, qu'on a cru reconnaître en eux. J'espère qu'on me

<sup>1</sup>Les savantes recherches sur le droit public ne sont souvent que l'histoire des anciens abus, et on s'est entêté mal à propos quand on s'est donné la peine de les trop étudier.<sup>2</sup> S'il y a donc des esclaves par nature, c'est parce qu'il y a eu des esclaves contre nature. La force a fait les premiers esclaves, leur lâcheté les a perpétués.

<sup>2</sup>Voyez un petit traité de Plutarque intitulé: Que les bêtes usent de la raison.

olgu yoluyla doğrulamaktır.<sup>1</sup> Daha tutarlı bir yöntem kullanılabilirdi, ama hiç biri tiranlar için bundan daha yararlı olamaz.

O zaman, Grotius'a göre, insan soyunun mu yüz insana ait olduğu, yoksa bu yüz insanın mı insan soyuna ait olduğu kuşkuludur; ve bütün kitabı boyunca eğilimi ilk görüsten yana olmuş görünür, ki bu Hobbes'un da düşüncesidir. Buna göre insan türü sığır sürülerine bölünür ki, her birinin başında sürüye onu yeme amacıyla bakan kendi şefi bulunur.

Tıpkı bir çobanın sürüsünden daha üstün bir doğada olması gibi, insanların çobanları, onların şefleri de halklarının doğasından üstün bir doğadadırlar. Filon bize İmparator Caligula'nın böyle usamlama yaptığını ve o andırımı göre ya kralların tanrılar ya da halkların hayvanlar oldukları vargısını çıkardığını bildirir.

Caligula'nın usamlaması Hobbes'un ve Grotius'un usamlamaları ile anlaşır. Aristoteles de, tümünden önce, insanların hiçbir biçimde doğal olarak eşit olmadıklarını, ama kimilerinin kölelik için, başkalarının egemenlik için olduklarını söylemişti.

Aristoteles haklı idi; ama etkiyi neden yerine aldı. Hiçbirşey kölelikte doğan her insanın kölelik için doğmasından daha pekin olamaz. Köleler zincirlerinde herşeylerini, giderek onlardan kurtulma isteğini bile yitirirler; köleliklerini sever olurlar, tıpkı Odysseus'un yoldaşlarının kendi hayvanlıklarını sevmeleri gibi.<sup>2</sup> Öyleyse doğal olarak köleler varsa, bunun nedeni doğaya karşı kölelerin olmuş olmasındır. Zor ilk köleleri yapmış, korkaklıkları durumu sürdürmüştür.

Kral Adem<sup>A</sup> üzerine, ya da İmparator Nuh — ki Satürn'ün kimileri tarafından Nuh'un çocukları olarak tanınan çocuklarının yaptığı gibi evreni aralarında paylaşan üç büyük

<sup>1</sup>Kamu Tüzesi üzerine bilgece araştırmalar sık sık eski kötüye kullanımların tarihinden başka birşey değildir, ve onları çok yakından incelemeye kalkışmak boşuna uğraşmak olur." (*Fransa'nın Komşuları İle İlişisindeki Çıkarları Üzerine İnceleme*; Marquis d'Argenson tarafından, Amsterdam, Rey'de basıldı, 1782.) Grotius'un yaptığı tam olarak budur.

<sup>2</sup>Bkz. Plutarck'ın *Hayvanlarda Us Kullanımı* başlıklı küçük incelemesi.

tekerkin babasıdır — üzerine hiçbirşey söylemedim. Bu ılımlılığımın minnettarlık göreceğinden eminim, çünkü bu prenslerden birinden, belki de en büyük kardeşin dalından doğrudan geldiğime göre, bu sanın bir doğrulanışının beni insan soyunun meşru kralı yapmayacağını nasıl bilirim? Ne olursa olsun, Adem'in dünyanın egemeni olduğu konusunda hiçbir kuşku olamaz, tıpkı Robinson Crusoe'nun da adasının yalnız insanı olduğu sürece onun egemeni olmuş olması gibi; ve bu imparatorluğun tahtında güven içinde olan tekerk için onu korkutacak hiçbir ayaklanma, savaş ve komplonun olmaması gibi bir üstünlüğü vardı.

### BÖLÜM III EN GÜÇLÜNÜN HAKKI

En güçlü gücünü hakka ve boyun eğmeyi ödevle dönüştürmedikçe hiçbir zaman her zaman efendi olmaya yetecek denli güçlü değildir. En güçlünün hakkı buradan gelir ki, görünüşte ironi olarak alınsa da, gerçekte ilke olarak yerleşir. Ama bu sözcük bize hiçbir zaman açıklanmayacak mıdır? Zor fiziksel bir güçtür; ve hangi ahlakın onun etkisinin sonucu olabileceğini anlamıyorum. Zora boyun eğmek bir zorunluk edimidir, bir istenç edimi değil; en çoğundan bir sağgörü edimidir. Hangi anlamda bir ödev olabilir?

Bir an bu sözde hakkı kabul edelim. Ondan çıkan biricik sonuç açıklanamaz saçmalaktır derim. Çünkü zor hakkı yaratır yaratmaz, etki neden ile birlikte değişir; birinciden daha büyük her zor onun hakkının yerini alır. Ceza görmeden boyun eğmemek olanaklı olur olmaz, boyun eğme meşrudur; ve en güçlü her zaman haklı olduğuna göre, önemli olan tek şey en güçlü olacak yolda davranmaktır. Ama zor sona erince yiten hak ne tür bir haktır? Eğer zor yoluyla boyun eğmeliyse, ödev olarak boyun eğmeye gerek yoktur; ve eğer boyun eğmeye zorlanmıyorsak, boyun eğme yükümlülüğü altında değildir. Açıktır ki bu 'hak' sözcüğü 'zor'a hiçbirşey eklemeyiz; burada bütünüyle anlamsızdır.

Güçlülere boyun eğin. Eğer bu zora teslim olmak demekse, kural iyi ama gereksizdir: Hiçbir zaman çığnınmeyeceği yanıtını veririm. Tüm güç

saura gré de cette modération; car, descendant directement de l'un de ces princes, et peut-être de la branche aînée, que sais-je si par la vérification des titres je ne me trouverais point le légitime roi du genre humain? Quoi qu'il en soit, on ne peut disconvenir qu'Adam n'ait été souverain du monde comme Robinson de son île, tant qu'il en fut le seul habitant; et ce qu'il y avait de commande dans cet empire était que le monarque assuré sur son trône n'avait à craindre ni rébellions ni guerres ni conspirateurs.

### CHAPITRE III DU DROIT DU PLUS FORT

Le plus fort n'est jamais assez fort pour être toujours le maître, s'il ne transforme sa force en droit et l'obéissance en devoir. De là le droit du plus fort; droit pris ironiquement en apparence, et réellement établi en principe: Mais ne nous expliquera-t-on jamais ce mot? La force est une puissance physique; je ne vois point quelle moralité peut résulter de ses effets. Céder à la force est un acte de nécessité, non de volonté; c'est tout au plus un acte de prudence. En quel sens pourra-ce être un devoir?

Supposons un moment ce prétendu droit. Je dis qu'il n'en résulte qu'un galimatias inexplicable. Car sitôt que c'est la force qui fait le droit, l'effet change avec la cause; toute force qui surmonte la première succède à son droit. Sitôt qu'on peut désobéir impunément on le peut légitimement, et puisque le plus fort a toujours raison, il ne s'agit que de faire en sorte qu'on soit le plus fort. Or qu'est-ce qu'un droit qui périt quand la force cesse? S'il faut obéir par force on n'a pas besoin d'obéir par devoir, et si l'on n'est plus forcé d'obéir on n'y est plus obligé. On voit donc que ce mot de droit n'ajoute rien à la force; il ne signifie ici rien du tout.

Obéissez aux puissances. Si cela veut dire, cédez à la force, le précepte est bon, mais superflu, je réponds qu'il ne sera jamais

viole. Toute puissance vient de Dieu, je l'avoue; mais toute maladie en vient aussi. Est-ce à dire qu'il soit défendu d'appeler le médecin? Qu'un brigand me surprenne au coin d'un bois: non seulement il faut par force donner la bourse, mais quand je pourrais la soustraire suis-je en conscience obligé de la donner? car enfin le pistolet qu'il tient est aussi une puissance.

Convenons donc que force ne fait pas droit, et qu'on n'est obligé d'obéir qu'aux puissances légitimes. Ainsi ma question primitive revient toujours.

#### CHAPITRE IV DE L'ESCLAVAGE

Puisque aucun homme n'a une autorité naturelle sur son semblable, et puisque la force ne produit aucun droit, restent donc les conventions pour base de toute autorité légitime parmi les hommes.

Si un particulier, dit Grotius, peut aliéner sa liberté et se rendre esclave d'un maître, pourquoi tout un peuple ne pourrait-il pas aliéner la sienne et se rendre sujet d'un roi? Il y a là bien des mots équivoques qui auraient besoin d'explication, mais tenons-nous-en à celui d'aliéner. Aliéner c'est donner ou vendre. Or un homme qui se fait esclave d'un autre ne se donne pas, il se vend, tout au moins pour sa subsistance: mais un peuple pour quoi se vend-il? Bien loin qu'un roi fournisse à ses sujets leur subsistance il ne tire la sienne que d'eux, et selon Rabelais un roi ne vit pas de peu. Les sujets donnent donc leur personne à condition qu'on prendra aussi leur bien? Je ne vois pas ce qu'il leur reste à conserver.

On dira que le despote assure à ses sujets la tranquillité civile. Soit; mais qu'y gagnent-ils, si les guerres que son ambition leur attire, si son insatiable avidité, si les vexations de son ministère les désolent plus que ne feraient leurs dissensions? Qu'y gagnent-ils, si cette tranquillité même est une de leurs misères? On vit tranquille aussi dans les cachots; en est-ce assez pour s'y trouver bien? Les

Tanrıdan gelir — bunu kabul ediyorum; ama tüm hastalıklar da. Bu doktora başvurmanın yasaklanması mı demektir? Ormanın kıyısında birden bire karşıma bir haydut çıksa cüzdanimı yalnızca zor üzerine mi teslim etmem gerekir, yoksa, onu kurtarabilecek olsam bile duyunc gereği vermeli miyimdir? Çünkü en sonunda elinde tuttuğu pistolet de bir güç değil midir?

Öyleyse kabul edelim ki, zor hak yaratmaz, ve yalnızca meşru güçlere boyun eğme yükümlülüğü altındayızdır. Böylece ilk sorum her zaman geri döner.

#### BÖLÜM IV KÖLELİK

Hiçbir insanın kendi benzerleri üzerinde doğal bir yetkisi olmadığına göre, ve zor hiçbir hak yaratmadığına göre, insanlar arasındaki tüm meşru yetkenin temeli olarak geriye uyuşmalar kalır.

Eğer bir birey, der Grotius, özgürlüğünü devredebilir ve kendini bir efendinin kölesi yapabilirse, niçin bütün bir halk kendi özgürlüğünü devredemesin ve kendini bir krala uyruk yapamasın? Bu pasajda açıklama gerektirecek çok sayıda ikircimli sözcük vardır; ama kendimizi 'devretme' sözcüğüne sınırlayalım. 'Devretmek' vermek ya da satmaktır. Şimdi, bir başkasının kölesi olan bir insan kendini vermez; en çoğundan geçimi için kendini satar; ama bir halk kendini ne uğruna satar? Bir kral uyruklarının geçimini sağlamaktan öylesine uzaktır ki, tersine kendisi geçimini yalnızca onlardan sağlar. Ve Rabelais'ye göre bir kral ucuza yaşamaz. O zaman uyruklar kişiliklerini mallarının da alınması koşulu üzerine mi verirler? Geriye saklayacak neleri kaldığını göremiyorum.

Denecektir ki, despot uyruklarına sivil dinginlik sağlar. Öyle olsun; ama eğer tutkusunun onlara getirdiği savaşlar, doymak bilmez hırsı ve bakanlarının baskıları uyrukları kendi aralarındaki anlaşmazlıkların yol açacağından daha büyük sıkıntılara sokarsa, ne kazanacaklardır? Ne kazanacaklardır, eğer o dinginlik sefilliklerinin bir dinginliği ise? Dinginlik zindanlarda da bulunur; ama bu onları içlerinde yaşamak için

istenebilir yerler yapmaya yeter mi? Kyklopların<sup>A</sup> mağaralarına kapatılmış Yunanlılar yenmek için sıralarının gelmesini beklerken dinginlik içinde yaşıyorlardı.

Bir insanın kendini karşılıksız olarak verdiğini söylemek saçma ve kavranamaz olanı söylemektir; böyle bir edim meşru değildir ve geçersizdir, çünkü bunu yapan birinin aklının başında olduğu söylenemez. Aynı şeyi bütün bir halk için söylemek bir deliler halkını varsaymaktır; ve delilik hiçbir hak yaratmaz.

Her insan kendini devredebilse de, çocuklarını devredemez; onlar insanlar olarak ve özgür olarak doğarlar; özgürlükleri onlara aittir ve onu kullanma hakkı onlardan başkasına düşmez. Us yaşına gelmeden önce, baba onlar adına onların kendi sakınımları ve iyilikleri için koşullar getirebilir; ama onları geri alnamaz bir yolda ve koşulsuzca veremez; çünkü böyle bir bağış doğanın ereklerine aykırıdır ve babalık haklarını aşar. Öyleyse keyfi bir hükümeti meşru kılabilmek için her bir kuşakta halkın onu kabul ya da reddedecek bir konumda olması zorunlu olacaktır; ancak o zaman hükümet keyfi olmaktan çıkar.

Özgürlüğünü yadsımak insan niteliğini, insanlık haklarını, giderek ödevlerini bile yadsımak demektir. Herşeyden vazgeçen biri için bunun karşılığının ödenmesi olanaklı değildir. Böyle bir vazgeçme insan doğası ile bağdaşmaz; ve istencinden tüm özgürlüğü kaldırmak eylemlerinden tüm ahlaki kaldırmaktır. Son olarak, bir yana saltık yetke ve öte yana sınırsız boyun eğme koşulunu getiren bir uylaşım boş ve çelişkili bir uylaşımır. Kendisinden herşeyi koparmaya hakkımın olduğu bir kişiye karşı hiçbir yükümlülük altında olamayacağımız açık değil midir? Ve eşdeğer olmaksızın, değiş tokuş olmaksızın, yalnızca bu koşul kendinde kararın hiçliğini gerektirmez mi? Çünkü onun olan herşey bana ait olunca, kölemin bana karşı ne hakkı olabilir? Ve onun hakkı benim olunca, benim bu kendi kendime karşı hakkım anlamsız bir sözcük değil midir?

Grotius ve başkaları sözde kölelik hakkı için savaşta bir başka köken bulurlar. Yeneni yanın, onlara göre, yenilen yanı öldürme hakkı olduğu için, yenilen yaşamını özgürlüğü pahasına satın

Greens enfermés dans l'ancre du Cyclope y vivaient tranquilles, en attendant que leur tour vint d'être dévorés.

Dire qu'un homme se donne gratuitement, c'est dire une chose absurde et inconcevable; un tel acte est illégitime et nul, par cela seul que celui qui le fait n'est pas dans son bon sens. Dire la même chose de tout un peuple, c'est supposer un peuple de fous: la folie ne fait pas droit.

Quand chacun pourrait s'aliéner lui-même, il ne peut aliéner ses enfants; ils naissent hommes et libres; leur liberté leur appartient, nul n'a droit d'en disposer qu'eux. Avant qu'ils soient en âge de raison le père peut en leur nom stipuler des conditions pour leur conservation, pour leur bien-être; mais non les donner irrévocablement et sans condition; car un tel don est contraire aux fins de la nature et passe les droits de la paternité. Il faudrait donc pour qu'un gouvernement arbitraire fut légitime qu'à chaque génération le peuple fût le maître de l'admettre ou de le rejeter: mais alors ce gouvernement ne serait plus arbitraire.

Renoncer à sa liberté c'est renoncer à sa qualité d'homme, aux droits de l'humanité, même à ses devoirs. Il n'y a nul dédommagement possible pour quiconque renonce à tout. Une telle renonciation est incompatible avec la nature de l'homme, et c'est ôter toute moralité à ses actions que d'ôter toute liberté à sa volonté. Enfin c'est une convention vaine et contradictoire de stipuler d'une part une autorité absolue et de l'autre une obéissance sans bornes. N'est-il pas clair qu'on n'est engagé à rien envers celui dont on a droit de tout exiger, et cette seule condition, sans équivalent, sans échange n'entraîne-t-elle pas la nullité de l'acte? Car quel droit mon esclave aurait-il contre moi, puisque tout ce qu'il a m'appartient, et que son droit étant le mien, ce droit de moi contre moi-même est un mot qui n'a aucun sens?

Grotius et les autres tirent de la guerre une autre origine du prétendu droit d'esclavage. Le vainqueur ayant, selon eux, le droit de tuer le vaincu, celui-ci peut racheter sa vie aux dépens de sa liberté; conven-

tion d'autant plus légitime qu'elle tourne au profit de tous deux.

Mais il est clair que ce prétendu droit de tuer les vaincus ne résulte en aucune manière de l'état de guerre. Par cela seul que les hommes vivent dans leur primitive indépendance n'ont point entre eux de rapport assez constant pour constituer ni l'état de paix ni l'état de guerre, ils ne sont point naturellement ennemis. C'est le rapport des choses et non des hommes qui constitue la guerre, et l'état de guerre ne pouvant naître des simples relations personnelles, mais seulement des relations réelles, la guerre privée ou d'homme à homme ne peut exister, ni dans l'état de nature où il n'y a point de propriété constante, ni dans l'état social où tout est sous l'autorité des lois.

Les combats particuliers, les duels, les rencontres sont des actes qui ne constituent point un état; et à l'égard des guerres privées, autorisées par les établissements de Louis IX roi de France et suspendues par la paix de Dieu, ce sont des abus du gouvernement féodal, système absurde s'il en fut jamais, contraire aux principes du droit naturel, et à toute bonne politique.

La guerre n'est donc point une relation d'homme à homme, mais une relation d'Etat à Etat, dans laquelle les particuliers ne sont ennemis qu'accidentellement, non point comme hommes ni même comme citoyens,<sup>3</sup> mais comme soldats; non point comme membres de la patrie, mais comme ses défenseurs. Enfin

alabilir; ve bu uylaşım daha meşrudur çünkü her iki yanın da yararınıdır.

Amacı açıktır ki bu sözde yenileni öldürme hakkı hiçbir biçimde savaş durumunun bir sonucu değildir. İkel bağımsızlıkları içinde yaşamakta olan insanlar salt aralarında barış durumu ya da savaş durumu oluşturacak denli kalıcı ilişkilerin olmamasından ötürü doğal olarak düşmanlar olamazlar. Savaşa insanlar değil ama şeyler arasındaki bir ilişki yolu açar; ve savaş durumu yalnız kişisel ilişkilerden değil ama yalnızca şeyler ile ilgili ilişkilerden doğabileceği için, kişisel savaş ya da insanın insan ile savaşı ne değişmez hiçbir mülkiyetin olmadığı doğa durumunda, ne de herşeyin yasaların yetkisi altında durduğu toplumsal durumda varolabilir.

Bireysel dövüşler, düellolar ve karşılaşmalar bir durum oluşturamayan edimlerdir; ve Fransa Kralı IX. Louis'nin getirdiği düzenlemeler tarafından onaylanan ve Tanrının Barışı<sup>A</sup> tarafından askıya alınan özel savaşlar ise feodal hükümetin, eğer varolmuş ise kendisi saçma olan bu dizgenin kötülükleridir ve doğal hakkın ilkelerine ve tüm iyi politikaya aykırıdır.

Savaş öyleyse insanın insan ile bir ilişkisi değil, ama Devletin Devlet ile bir ilişkisidir; ve bireyler yalnızca ilineksel olarak düşmanlardır, insanlar olarak değil, giderek yurttaşlar olarak da değil,<sup>3</sup> ama askerler olarak; ülkelerinin üyeleri olarak değil, ama onun savunucuları olarak. Son olarak,

<sup>3</sup>Les Romains qui ont (mieux) entendu et plus respecté le droit de la guerre qu'aucune nation du monde portaient si loin le scrupule à cet égard qu'il n'était pas permis à un citoyen de servir comme volontaire sans s'être engagé expressément contre l'ennemi et nommément contre tel ennemi. Une légion où Caton le fils faisait ses premières armes sous Popilius allant être réformée, Caton le Père écrivit à Popilius que s'il voulait bien que son fils continuât de servir sous lui il fallait lui faire prêter un nouveau serment militaire, parce que le premier étant annulé il ne pouvait plus porter les armes contre l'ennemi. Et le même Caton écrivit à son fils de se bien garder de se présenter au combat qu'il n'eût prêté ce nouveau serment. Je sais qu'on pourra m'opposer le siège de Clusium et d'autres faits particuliers mais moi je cite des lois, des usages. Les Romains sont ceux qui ont le moins souvent transgressé leurs lois et ils sont les seuls qui en aient eu d'aussi belles."

<sup>3</sup>Savaş tüzmesini dünyadaki başka her ulustan daha iyi alan ve daha çok sayan Romalılar bu konudaki titizliklerini öylesine ileri götürdüler ki, bir yurttaş kesin olarak düşmana karşı, ve adıyla şu ya da bu düşmana karşı savaşmaya söz vermedikçe, bir gönüllü olarak hizmet etmesine izin verilmezdi. Popilius altında ilk hizmetini gören genç Cato'nun ait olduğu bir lejyon yeniden düzenlenirken, yaşlı Cato Popilius'a eğer oğlunun onun altında hizmetini sürdürmesini istiyorsa ona yeni bir askeri ant içirmesi gerektiğini yazdı, çünkü birincisi geçersiz olduğu için artık düşmana karşı silah taşıyabilmesi söz konusu değildi. Aynı Cato oğluna yazarak ona bu yeni andı içmeden savaşa gitmemeye çok dikkat etmesi gerektiğini söyledi. Biliyorum ki Clusium kuşatması ve tek tek başka olaylar bana karşı alıntı olarak kullanılabilir; ama ben yasaları ve görenekleri alıntılıyorum. Romalılar yasalarını en az çiğneyen halktır; ve başka hiçbir halkın böyle iyi yasaları yoktu. [1782 yayımına Rousseau'nun kendi elyazmasından eklendi.]